

Fecskék és miatyánk

„Csak új felfedezésekkel, eddig fel nem tárt övezetek meghódításával, a legaktuálisabb kérdések átgondolt elemzésével, a közéleti igény bátrabb és átütőbb képviselővel hódíthatja vissza novellisztikánk a kezdeményező, úttörő pozíciót” — ez volt a summája annak a kritikának, amelyet a Körkép 67 című reprezentáns gyűjteményéről írt az augusztusi számban a *Valóság* kritikusa, Fülöp László. En pedig azért kezdtem éppen ezzel az idézettel *Mocsár* Gábor új elbeszéléskötetének ismertetését, méltatását, mert úgy hiszem, ez a megfogalmazás olyan esztétikai és tartalmi norma is lehet, amelynek szomszédságában a *Fecskék és miatyánk* is jobban értékelhető. Mert hogy mindjárt a közepébe vagyunk: Mocsár új könyvének ebben van az igazi varázsa. Abban, hogy az el nem múlt idő, a legjelenebb jelen konfliktusai látketnek benne; hogy felfedezi és felmutatja azokat az emberi, erkölcsi rugókat, indítékokat, amelyek a mai faul emberének cselekedeteit kormányozzák; hogy eközben nem ítélezik, nem ígér hirt, hanem újra és újra megpöccinti a gondolkodás kerekait. Önvizsgálódásra indít, gondolatok és tettek súlvának megmérése.

Mérsz és okos könyv. Mondják belőle csak egy címet: *Pirostövű nád...* Mint tévéjáték, nagy hullámvérést csinált. A Hollók, Murin, Dobó, Végső Imre, Varga Paja, Borsai itt több, mint a képernyőn. Szélesebb a problematika és mélyebb a medre. Az ide tartozó és itt közölt hat elbeszélés már-már regénnyé szélesedik. Pedig még csak fűzér egy erős szálon, a szintézis igénye nélkül. Problematikája azonban így is akkora teher, hogy az író sietett osztani a súlván az olvasókkal, a társadalommal. Azt hiszem: sikerült! Nem tudok elképzelni olvasót, aki nem lenne érdekelt abban, hogy a szerzővel együtt várja, lesse, munkálja a konfliktusok kimenetelét. Azt a hat elbeszélést, amely a *Pirostövű nád* köré csoportosul, teljesen egyként kell tekinteni. Lehet, hogy az idő és az írói szándék majd egybe is önti őket, csak most még annyira friss a felfedezés, az élmény, s annyira első kézből való, hogy leginkább csak

pedzeni lehet a konfliktusokat.

Nem is egyformán kidolgozottak ezek az elbeszélések. Egyik-másik úgy hat, mintha ujjgyakorlat akarna lenni (*Kockázatok, Meleg vízű tenger*), másik csoportjuk mint egy-egy kész futam (*Ezek a hollók, Piros tövű nád, Fecskék és miatyánk, Ez elment vadászni*). Tartalmilag is, művészi leg is áll ez, bár az ujjgyakorlattal nem akarom lejjebb minősíteni amazokat sem. Hiszen a jellemek, a szituációk olyan eredetiek és valódiak! Fordulatos a meseszöveg, élvezetes az előadás — legfeljebb több a törmelék, amely azonban szintén nemes anyagból való.

Talán furcsa ötlet így bebeszélni egy író munkájába, aki minden jel szerint szuverén ura témájának, de én egy igazi, minden ízében friss és modern társadalmi regény vázát, kereteit vélem fölfedezni a *Fecskék és miatyánk* eddig emlegetett elbeszéléseiben. S kicsit bántott is, hogy a fűzér közbe fűzve „idegen” szemek is vannak, noha tán esztétikai szempontból éppen azok ékeesebbek. (*Vadorzók, Kettős novella*). Bántott? Nem jó ez a kifejezés. Úgy is felfoghatom, hogy egy más élmény után örömmel volt újra találkozni Muriékkal. Felvenni az elhagyott, de soha el nem szakított szálát.

Van az egyik novellában egy kis játék a fantáziával: „Hogy mi lesz itt húsz év múlva? A lélekben? Hol tart majd maga a gondolat: maga a szocializmus mint gondolt? A fejekben és egyáltalán...” Formálisan eljejt a szerző is. Konkrét válasz erre sehol sem jut. Mégis, mikor a könyv végére értem, ezt a részt kerestem ki újra. Az író érzi, „fogja” ezt a kérdést is. A konfliktusok szövetségében erősebb szálakkal érzékelteti az új erkölcsi tendenciákat, s mintha támogató csapok lennének számára a jövő fűrészesében is.

A könyv kétszeresen szegedi — hiszen Mocsár Gábor már negyedik kötetét postázta Szegedről a kiadónak, a *Fecskék és miatyánk* pedig ezen felül a *Tiszatáj—Magvető* szép kiadványa, amellyel a *Szegedi Nyomda* is igen tisztességesen bánt.

SZ. SIMON ISTVÁN

Benjámin László

A megállt óra

A romvárosban, egy állva maradt falon a romhalmaz fölött, a pincébe-fúltak teste fölött, néhány kép s egy bekeretezett okirat társaságában, három emelet magasságban, megközelíthetetlenül lógott az ódivatú falióra.

A háborúnak régen vége volt. Az élők városa elhúzódott a halottakétól. Szorgalmasan jártak az órák, munkára, találkára, szórakozásra, napi dolgaikra figyelmeztették gazdáikat, együtt haladtak az idővel.

A romvárosban, három emelet magasságban, a megállt óra hozzáférhetetlenül, némán és mozdulatlanul függött a méretlen idő keresztjén, napok, évek, évszakok, évek körforgásában, örök önismeretben: egyazon órát-percet mutatva [örökkön.

De a nap bármely pillanatában, akármelyik szakaszában az évnek a ténfergő benszülöttek s a bämész idegenek leolvashatták róla a remület, a rombolás, a halál idejét.

Barna Tibor

AZ ISKOLAMESTER

Iskolára nőtt a legénykék, a jeles alkalmából útravalónak tettem emlékeztető tarsolyába egy régi történetet. Abból a csodálatosnak regelt időből valót, amikor a tanítót még iskolamesternek tisztelték a köztudat. Magam is anyamtól örököm örököm, amit elmondtam.

Öreg Lada Sándor Debrecenben volt iskolamester. A didaktika és a pedagógia ama ösztönös művelője közül egy, akire bámulattal nézhettünk vissza korunk vívmányokban gazdag neveléstudományára is. Bizonyos módon gyakorló előd lehetett mindama dolgokban, amelyeket később fogtak elviekbe a gyermeki lélek búvárai s melyek ma már közönségesen használatnak városban, falun egyaránt.

— Ebadták — mordult rögtön első iskolánapon szepent seregletére az öreg Lada —, nekem tisztességesen viselkedtek! Ha más képp lesz...

Benyúlt az ormótlán, örökön sebeket hordozó katedra zúrzavarába s némi keresés után sarga nádvesszőt mutatott elő.

— Evvel tanítalak tisztességre, ebadták, ha mukkán-

ni mertek. En belétek látok, mint az üres pohárba. Tudom, örömestebb lennétek anyátok szoknyáján mindig, de itt a sora, hogy bölcsebb dologra forduljátok a játszajatsziból... Megtanítalak titeket a betűk, meg a számok tudására. Ez a dolgom. Nektek meg az, hogy figyelmeztetek teljes lélekkel, jó szívvel, mint apátokra. Értitek, ebadták?

— Igenis — hangzott ilyen oktatásra mindenkor a cérnakórus.

Már fújdogáltak a milleniumi kor modern szelei. Némely tanodában az iskolamesternek tanító lett a hivatalos titulusa. Öreg Lada csak annyit hederített az új módra, hogy szükségét vélte kinyilvánítani, milyen szolításra hallgat.

— A nevem: Lada Sándor. Mostantól az iskolamestere-

JUNIUS

Még egyszer ez a koranyár, még egyszer ez a sárga rózsaszín a kertben, a peónia-mámor. Június. Hömpölyög a szelben a virápor, s havazva hull a nyárfák szősz virága.

ALKONY ESŐ UTÁN

Zápor volt délután. Csillámlik az esővert nyárfalomb és a süppedt sírokon a moha. Most csupa-csupa gyöngy a temetőkert, s az égen szivárványlik a holtak mosolya.

ELVADULT KERT

Senki sem ültetett, nem vetett az idén itt; látod, a kert mégis dúsan tenyészik: sarjat hoz a gyökér, szárbá szókik a mag. Folytatják azt, amit az ember abbahagy.

SETAUT

Hányszor sétáltam erre, hány nyári, s őszi napnak alkonyát néztem innét? Számoimám, s számtalan. A tó, a fák, az út: mind ugyanaz maradt. Csak valahogy rövidebb lett, ami még hátravan.

ESTI ALLOMAS

Alkonyul lassan a júniusi vasárnap. Csillag a sín, a szemafor zöldet mutat. Fáradtan szorongatják fonnyadó csokrukat, akik az esti gyorsra várnak.

A szeptember már utoljára a nyárnak. Öreg Lada úgy vélte talán, hogy csibétől lop el minden sugárszálat a teremben. Az emberes hónapok javát így mindig a nagyudvaron töltötte, a törökülés sarlójában. A palatábla a terdekben kapott asztalt, a kereszthe rakott lábak adták első formáját a nagy abécé legmihasznaabb betűjének, az iksznek. A többiek is a környezet virágai, tárgyai, természeti látványai, melyekből rendre kikereste az á, a bé, a cé alakzatait s a többi betűt, mindig nagy élenkséget s örvendezést keltőn.

Hanem, mikor falak közé szorultak és kevesebb lett a szabadság, öreg Ladát csak ki-kihozták emberkéi a békétüresből.

— Megálljatok, ebadták, ritkok ti, kihúzzátok a lutrit, ha nem lesz rend! Olvassatok tisztességesen: ur ir, ú-ri! Értitek?

Az ilyen kifakadások annyit sem használtak, mint az imádság. Mégis nagysokába tellett, amíg végre kicsordult a pohár. Öreg Lada egy nap akkor maga elé parancsolta nyája leghangosabb kolompósát, réz pénzeket kotorászott elő:

— Fogjad csak, ebadta. Ez négy krajcár, ha bírnál annyit számlálni. Átlépsz Lipták szatócshoz, hozol egy jó, suhogó nádvesszőt. Megmondod: jót adjon, neked lesz.

A láрма egyszeriben elült, csak Lada dörmögött vészjóslón, amíg küldőnce megtértült.

— Az üllepedet, ebadta, hogy meg ne sántulj. Hármat, mint a magyar igazság. Hogy megemlegessed.

A delikvens majdhogy somolygott, mikor a visszajáró krajcárt nyújtotta Ladának. Hírből már ismerte magasabb osztályosoktól a szokásrendet.

— A krajeáron, a visszajárón medvecukrot vehetsz. Faidalomdíjak.

Azután fogta az öreg, darabokra roppantotta a pácát, hogy végül szokott helyére küldje, a behemót kályhába.

— Hanem legközelebb rajtatok töröm szét, ebadták. Istenemre megteszem.

A kerekék megint régi vágásukba billentek, s ha jóskóra újból ki kellett lödulniuk a csikók zabolátlan kedvéből, tudták, hogy valamelyiket majdcsak elérni a jóserence az egykrajcáros medvecukor alakjában.

Talajdonképpen magam sem tudom, miért kellett öreg Ladát elmondanom. Mit is érthet belőle a fiam?

Belső kényszer bírt mesé- re. Talán az, hogy hiszek a halhatatlanságban. Az ember tetteinek műhatatlanságában. Szélfid érenyekben és apró gyalóságokban, melyek tanítóinkat generációk emlékeztetésben megtartják.

művészeti igénycikké propagatorai konzervatívna tartanak, s lépten-nyomon a szememre vetik, hogy elmaradtam a tizenötévesek zajosabb részének ízlésbeli s értelmi színvonalától. Tulajdonképp sokmindent elviseltek a bekésség kedvéért, akár a gyümölcsárus kofa is naponta becsaphat a mérrel — ha ezt elég nyilvánvalón teszi. Csak azt nehéz márol-holnapra — a bekésség kedvéért — megjátszani, hogy az ember nem veszi észre, amikor „átrázzák”.

Nos, ezúton jelentem be: a bekésségre nem tartok tovább igényt. Hosszú idő óta tudjuk — önk is tudja, én is tudom —, hogy egy szélhámos szó újra meg újra félrevezet, becsap, átráz bennünket, és mi hosszú idő óta fegyelmeztetn megátsszuk az egygűt, a balekot. Természetesen ez a szétoló szó az, amire önk is gondolnak: modern.

Nehéz most már — így utólag — kinyomoznunk, mikor kezdett el szélhámoskodni. Csakis akkor kezdhetett, amikor a nagy többség számára nyilvánvaló lett, hogy a világ állandóan változik, a technika megállíthatatlanul fejlődik, az ember gondolkozása, szemlélete szükségszerűen átalakul, s a történelem mindig azoknak ad igazat, akik szembe mernek szállni koruk ostobaságaival, előbb vagy utóbb, de törvényyszerűen azokat a forradalmárokat igazolja az idő, akik a gidres-gödrösre taposott sétányok helyett új utakat keresnek a kibontakozáshoz, új ösvényeket mernek vágni az emberi butaságok, előítéletek, maradáságok legsűrűbb bozótjában is. Jó párezer évnek el kellett telnie, míg az ember társadalmi méreteken fölsimerte, hogy: a haladás vastörvény. A modern szó csengése megtsitult, értéke megnőtt, arfolyama pedig felszókott — ezt a valutát most már érdemes volt hamisítani.

Mondom, nehéz tetten érni utólag, mikor kezdődött ez a folyamat. Arra határozottan emlékszem, hogy Hitler a nemzetiszocializmus fogalomtárára — a történelemnek erre az öszeres ládájára — már aranybetűkkel vésette a címkét: „A XX. század legmodernebb eszméi”. S minden alkalmat megragadott, hogy az általa túlhaladottnak, elavultnak, korhatagnak minősített demokráciával szemben hangsúlyozza a fasiszta diktatúra korszerűségét, modernségét, sőt: forradalmiságát. Emlékezhettek az idősebbek, modernségükkel tetszelegő nyilasaink is hogy lenéztek — „maradiságuk”, „konzervatívizmusuk” miatt — eszmei ellenfeleiket. Később azután nemcsak lenéztek.

Am ha a világpolitika színtjén ilyen vakmerő hamisítások kerülhettek forgalomba, elképzelhető, a divatba jött szónak milyen infúziója kezdődött a vásári kikiáltók standjai körül. Figyeljük csak: újszerű formára mondják, de megújult tartalomra, jobb minőségre érték: modern tánc, modern frizura, modern szövetminták, modern vonalú bútorok, cipők, vázák, gyertyatartók, karosszériák, feszületek, bárpultok, retikulók, sárvégek, gyerekkoscsik, cigarettaszípek.